

Makale Geliş Tarihi**07.05.2025****Makale Yayın Tarihi****20.06.2025****NİĞDE’NİN TÜRKLEŞME VE İSLAMLAŞMA SÜRECİNDE SELÇUKLULARIN
ROLÜ****THE ROLE OF THE SELJUKS IN THE TURKIFICATION AND ISLAMIZATION
PROCESS OF NİĞDE****Elif KOCAKAPLAN**

Dr., Ortaçağ İslam Tarihi: Siyasi ve Sosyo-Kültürel Tarih,
ORCID: [0000-0002-5244-9470](https://orcid.org/0000-0002-5244-9470)

Özet

Niğde şehri, İç Anadolu Bölgesi’nin güneydoğusunda konumlanmış olup insanlık tarihi boyunca çeşitli medeniyetlere ev sahipliği yapmış önemli bir tarihi yerleşim alanıdır. Türklerin Anadolu’ya girişi süreciyle birlikte Niğde ve çevresi Türkleşme ve İslamlaşma süreçlerinden etkilenmiştir. Anadolu ve Balkanlarda gerçekleşen fetihler, şehirlerin sosyo-kültürel yapısında köklü değişimlere neden olmuştur. Bir şehrin Türkleşmesi ve İslamlaşması sadece siyasi bir egemenlik değişimini değil, aynı zamanda nüfus hareketleri, mimari dönüşüm, dini kurumların yaygınlaşması ve yerel kültürle etkileşim gibi çok yönlü bir süreci beraberinde getirmektedir. Bu çalışmada özellikle Büyük Selçuklu ve ardından Anadolu Selçuklu Devleti’nin bu süreçte oynadığı merkezi rol incelenmektedir. Selçukluların bölgeye yerleşim politikaları, dini ve sosyal kurumları inşa etme faaliyetleri ve kültürel detayları üzerinde durulacaktır.

750

Anahtar kelimeler: *Niğde, Selçuklular, Türkleşme, İslamlaşma, Dini Kurumlar.*

Abstract

Niğde city is located in the southeast of the Central Anatolia Region and is an important historical settlement area that has hosted various civilizations throughout human history. With the entry of Turks into Anatolia, Niğde and its surroundings were affected by the processes of Turkification and Islamization. The conquests in Anatolia and the Balkans caused radical changes in the socio-cultural structure of the cities. The Turkification and Islamization of a city entails not only a political change of sovereignty, but also a multifaceted process of population movements, architectural transformation, the spread of religious institutions, and interaction with local culture. This study examines the central role played by the Great Seljuks and then the Anatolian Seljuks in this process. It will focus on the Seljuks' settlement policies in the region, their activities in building religious and social institutions, and their cultural details.

Keywords: *Nigde, Seljuks, Turkification, Islamization, Religious Institutions.*

1. GİRİŞ

1071 Malazgirt Meydan Muharebesinin ardından Türkler, Anadolu’ya sistemli bir şekilde yerleşerek, şehirleşme alanında bölgesel dönüşümler meydana getirmişlerdir. Yaşanan bu dönüşüm sadece etnik bir yerleşim değil, aynı zamanda dini ve kültürel yapının da yeniden şekillenmesini sağlamıştır. Niğde bu süreçte önemli bir kavşak noktasında yer almış ve

Selçukluların gelmesiyle birlikte şehir hem demografik hem de kültürel olarak büyük bir değişime uğramıştır. Bu durum Niğde'nin Türkleşme ve İslamlaşma sürecinde Büyük Selçuklu devletinin dolaylı etkileriyle ve ardından Anadolu Selçuklu Devletinin doğrudan hakimiyetiyle şehrin yapısında bir değişiklik meydana getirmiştir. Bu çalışmanın amacı Niğde'nin Türkleşme ve İslamlaşma sürecinde Selçukluların oynadığı çok yönlü rolü, bölgedeki Türkmen iskanının dinamiklerini, Selçuklu dini kurumlarının İslam kültürünün yerleşmesindeki katkılarını ve bu sürecin Niğde'nin kimliğinin şekillenmesindeki uzun vadeli etkilerini analiz etmektir.

2. Niğde'nin Selçuklu Öncesi Durumu

Niğde, stratejik konumu ve verimli topraklarıyla tarih boyunca önemli bir merkez olmuştur. Şehrin adına dair birçok görüş bulunmaktadır. Ortaçağ kaynaklarında şehrin adı “Nekîda” veya “Nekide” olarak kaydedilmiştir (el-Hamevi, V, s. 350). Daha sonraki dönemlerde farklı medeniyetlerin dillerine göre farklı şekillerde de telaffuz edilmiştir. Niğde/Nikde şeklindeki son halini alması ise XIV. yüzyıl kaynağı olan Nüzhetü'l-Külub'da yer aldığı gibidir (Kazvinî, 1985, s. 97-99). Ortaçağ İslam kaynaklarında Selçuklular zamanından itibaren ise şehir için Darü'l-Pehlevâniyye ya da Darü'l-Maşûkiyye ünvanları kullanılmıştır (Ofraz, 2007, s. 92).

Niğde şehri, tarihsel derinliği itibarıyla pek çok medeniyete ev sahipliği yapmış kadim bir yerleşim birimidir. Şehrin ilk sakinlerinin kökeni, Hititlere kadar uzanmaktadır. Milattan önce ikinci bin yılın ortalarından itibaren Niğde ve çevresi, Hitit İmparatorluğu'nun siyasi egemenliği altına girmiştir (Kınal, 1991, s. 85). Bu dönemde Hititler, bölgedeki dağlık arazilere yerleşerek kaya tapınakları inşa etmiş, çeşitli dini tasvirler ve yazıtlar aracılığıyla dini-siyasi otoritelerini tahkim etmişlerdir (Doğanay & İşler, 2019, s. 639-648).

Hitit İmparatorluğu'nun çöküşünü müteakip, MÖ 8. yüzyıldan itibaren Frigler bölgede etkin olmaya başlamış ve Niğde çevresinde varlıklarını sürdürmüşlerdir (Sevin, 2003, s. 240-241; Grousset, 2006, s. 67). Friglerin ardından Pers hakimiyetine giren Niğde bölgesi, kısa bir süre Makedonya İmparatorluğu'nun idaresi altında kalmıştır (Ramsay, 1960, s. 43; Cassabone, 2007, s. 20-34; Bulut, 2018, s. 73). Bu dönemde Persler, Kapadokya bölgesinden muhtelif ürünler ithal etmişlerdir. Kültürel etkileşimin yoğun olduğu Niğde ve Tabal coğrafyasında, Roma dönemine değin çeşitli dinsel inanışların varlığını sürdürdüğü kayıtlara geçmiştir (Çoban, 2015, s. 121).

Makedonya İmparatorluğu döneminde Büyük İskender'in yönetimi altında şehir, atanan yönetici ve valiler vasıtasıyla idare edilmiştir (Kurt, 2007, s. 127-128; Mansel, 2014, s. 455-458). İskender'in vefatıyla birlikte bölgede iç karışıklıklar baş göstermiş ve bu durumdan istifade eden Roma İmparatorluğu, bölgenin hakimiyetini ele geçirmiştir (Öcal, 2010, s. 388-408). Roma İmparatorluğu dönemi, Niğde ve çevresinin stratejik açıdan mühim bir coğrafya olma özelliğini muhafaza ettiği bir evre olarak değerlendirilmektedir. Kapadokya bölgesi içerisinde konumlanan Niğde, Roma İmparatorluğu'nun idari taksimatında önemli bir yer teşkil etmiştir (Bilgiç, 1946, s. 381-423; Tekin, 2012, s. 172). MS. 17 yılında İmparator Tiberius döneminde bölgeye merkezi idare tarafından valiler atanmış ve Part tehlikesine karşı şehirde bir savunma kalesi inşa edilmiştir. İmparator Nero zamanında ise Niğde'nin Anadolu'nun diğer bölgelerine bağlantısını sağlayan yollar genişletilerek imar faaliyetleri yürütülmüştür (Açıkgöz vd., 2009, s. 286).

Bizans İmparatorluğu'nun yönetimi esnasında şehirde belirgin bir Hristiyan nüfus artışı yaşanmıştır. Aynı dönemde bölgeye Arap akınları başlamış ve 707 yılında Tyana bölgesine Müslüman Arapların akınları vuku bulmuştur. Bu tarihten itibaren Niğde ve çevresi, bir müddet Ermeniler ve Bizanslıların mücadele sahası haline gelmiştir. Abbasi yönetiminin tesis edildiği dönemlerde Halife Harun Reşid, 803 ve 806 yıllarında büyük bir ordu toplayarak Konya

üzerinden Anadolu içlerine kadar ilerlemiştir. Niğde-Tyana'yı ele geçirmesinin ardından Bizans İmparatoru Nikephoros'un barış teklifiyle bir antlaşma imzalanmıştır (Üçok, 1968, s. 92; Yıldız, 1988, s. 31-48; Demirkent, 1992, s. 230-234; Kadı Ahmed, 2015, s. 350). İmparatorun cizye ödemeyi kabul etmesiyle Niğde'nin kesin olarak İslam topraklarına katılması onaylanmıştır. Halife Me'mun devrinde, 831-832 yıllarında Niğde ve çevresine başarılı akınlar düzenleyen Abbasi orduları, şehirde kapsamlı imar faaliyetleri başlatmışlardır (Üçok, 1968, s. 99-100; Yıldız, 1988, s. 31-48; Apak, 2009, s. 111-112).

965 yılında Bizans İmparatoru II. Nikephoros, büyük bir orduyla harekete geçerek Niğde'yi tekrar Bizans hakimiyetine dahil etmiştir (Demirkent, 1992, s. 230-234). Bölgedeki Bizans egemenliği, 1071 Malazgirt Savaşına kadar devam etmiştir. Türklerin bölgeye gelişine kadar Niğde ve çevresinde yoğun bir Hristiyan ve Rum nüfusu mevcuttu. Bizans İmparatorluğu döneminde Kapadokya kültürünün baskın olması, Hristiyan nüfusun artmasına zemin hazırlamıştır. Ancak aynı dönemde Bizans Devletinin doğu sınırlarını koruma çabalarının yetersiz kalması neticesinde, Niğde ve çevresinden başlayarak Anadolu'nun büyük bir kısmı Türkleşmeye açık hale gelmiştir.

3. Selçukluların Niğde'ye Yerleşmesi ve Şehrin Türkleşme Süreci

1071 Malazgirt zaferinin ardından Sultan Alparslan, komutanlarını Anadolu'nun fethi için görevlendirmiştir. Fethin ilk dönemlerinde şehirlerin civarına yerleşen Türkmen boyları, daha sonraki dönemlerde bir göç akınına sahne olmuştur. Bazen çok güçlü gelen bu göçler Anadolu'nun iç bölgelerine, oradan Ege ve Marmara'ya kadar uzanmıştır. Orta Anadolu'ya gelen Türkmen boyları gerçekleştirdikleri akınlarla Bizans'ın bölgedeki otoritesini zayıflatmış ve bu durum Türkmenlerin yerleşimini kolaylaştırmıştır. Niğde ve çevresi de konumu itibarıyla bu akınlardan doğrudan etkilenen bölgelerden biri olmuştur (Ofaz, 2007, s. 92-95; Bedirhan ve Atçeken, 2019, s. 83).

1075'te İznik merkezli Anadolu Selçuklu Devletini kuran Kutalmışoğlu Süleyman Şah 1082'de Adana, Tarsus ve Antakya bölgelerine seferler düzenleyerek bu bölgeleri hakimiyetine almış ve Anadolu'nun içlerine kadar yönelmişti (Bedirhan ve Atçeken, 2019, s. 172-174; Sevim, 2006, s. 24-25). Süleyman Şah, fethettiği yeni bölgelere valiler atamış, Niğde ve çevresine de Ebü'l-Kâsım'ın kardeşi Ebülğazi Hasan'ı vali olarak atamıştı (Komnena, 1996, s. 196-197; Turan, 2011, s. 67; Bedirhan ve Atçeken, 2019, s. 179, 185; Sevim, 2020, s. 112). Niğdeli Kadı Ahmed'in eserinde şehrin surlarının I. Süleyman Şah tarafından yapıldığına dair nakil bulunmaktadır. (Kadı Ahmed, 2015, s. 12-25)

1092-1093 yıllarında İznik'i geri alan I. Kılıçarslan, burada bulunan Bizanslılarla mücadeleye devam etti. I. Kılıçarslan, İznik'e geldiğinde Ebülğazi Hasan'ın yönetiminde olan Niğde'den başlayarak bu bölgeleri kendi egemenliği altına aldı. 1096 yılında Haçlı ordularının neredeyse tamamını imha ettikten sonra Malatya şehrini ele geçirmek üzere Danişmendliler ile mücadeleye girişti, fakat büyük bir Haçlı ordusunun yeniden hazırlanarak İznik'e yönelmesi üzerine Malatya kuşatmasını kaldırıp Eskişehir önlerine çekildi. Haçlılarla yapılan savaş kaybeden I. Kılıçarslan, devletin merkezini İznik'ten Konya'ya taşıdı (Bedirhan ve Atçeken, 2019, s. 117, 188, 197; Sevim, 2020, s. 115-116; Demirkent(a), 2020, s. 17). Bu yenilgi sonrasında Batı Anadolu'yu Bizans İmparatorluğu'nun yönetimine bırakmak zorunda kaldı. Konya'ya çekilen Selçuklu Devleti, 1097 yılından itibaren çevre bölgelerde akınlara başladı ve Orta Anadolu'yu hakimiyeti altına aldı. Niğde ve çevresi, I. Kılıçarslan döneminde Selçuklu hakimiyetine dahil oldu. I. Kılıçarslan'ın 1107'de vefatından sonra Sultan Mesud, Anadolu Selçuklu Devleti tahtına geçtiğinde, Selçuklu toprakları sadece Niğde-Afyonkarahisar ve Konya bölgelerini içermekteydi (Sevim, 2020, s. 115; Demirkent(a), 2020, s. 36, 48).

Sultan Mesud, Türkiye Selçuklu Devleti'nin sınırlarını korumak amacıyla stratejik öneme sahip merkezlerin güvenliğini sağlamak için çeşitli tedbirler almıştır. Bu bağlamda, Niğde gibi önemli bir yerleşim merkezine oğlu II. Kılıçarslan'ı (1155–1192) göndermiştir. Sultan Mesud'un 1155 yılında vefat etmesinin ardından II. Kılıçarslan, Selçuklu tahtına geçmiş ve göreve gelir gelmez devletin önemli şehirlerinde imar faaliyetlerine başlamıştır. II. Kılıçarslan döneminde Niğde'de dikkate değer imar çalışmaları gerçekleştirilmiş, şehir büyük ölçüde onarılmıştır. Bu imar faaliyetlerini belgeleyen bir kitabe, kentin Hasan dağı yönüne bakan Ereğli Kapısı'na yerleştirilmiştir (Turan, 2011, s. 159; Kadı Ahmed, 2015, s. 12; Sevim, 2020, s. 115).

II. Kılıçarslan dönemi, Selçuklu tarihi açısından önemli siyasi ve askerî başarıların elde edildiği bir dönem olarak öne çıkmaktadır. Sultan II. Kılıçarslan'ın en önemli başarılarından biri, Orta Anadolu'da Malatya, Kayseri, Sivas, Niksar ve Tokat gibi stratejik merkezlere hâkim olan Danişmendliler Beyliği'ni ortadan kaldırması olmuştur. 1178 yılında Danişmendli topraklarının Türkiye Selçuklu Devleti'ne katılmasıyla birlikte, devletin sınırları genişlemiş ve Selçuklular bölgedeki siyasi hâkimiyetlerini önemli ölçüde pekiştirmiştir (Bedirhan ve Atçeken, 2019, s. 122; Sevim, 2020, s. 127-128).

Bu dönemde Türkmenler, Anadolu'nun batı uç bölgelerine yönelmiş ve Bizans topraklarına akınlar düzenlemişlerdir. Bu gelişmelerden rahatsız olan Bizans İmparatoru Manuel Komnenos, büyük ve kalabalık bir orduyla uç Türkmenlerinin üzerine sefer düzenlemiştir. Ancak Türkmenler, gerçekleştirdikleri ani bir baskınla Bizans ordusunu mağlup etmiş ve İmparator Manuel'i geri çekilmek zorunda bırakmışlardır. Bu mağlubiyeti kabul etmeyen Manuel Komnenos, çeşitli bahanelerle yeniden büyük bir ordu hazırlayarak Selçuklu topraklarına yönelmiş, ancak 17 Eylül 1176 tarihinde Konya yakınlarındaki Miryokefalon (Miryakefalon) Muharebesi'nde Sultan II. Kılıçarslan tarafından ağır bir yenilgiye uğratılmıştır. Bu zaferin ardından Bizans ile bir barış antlaşması imzalanmış ve Bizans'ın Anadolu üzerindeki genişleme hedefleri büyük ölçüde sona ermiştir (Bedirhan ve Atçeken, 2019, s. 225-226; Sevim, 2020, s. 129-130).

Miryokefalon Zaferi, yalnızca Anadolu'nun Türk yurdu olarak kesinleşmesini sağlamamış, aynı zamanda II. Kılıçarslan'ın Niğde ve çevresindeki Bizans direnişini de kırmasına olanak tanımıştır. Böylece Niğde, Selçuklu hâkimiyetine kesin olarak dahil edilmiştir. Her ne kadar Niğde ve çevresindeki Bizans askerî gücü büyük ölçüde bertaraf edilmiş olsa da bölgede Bizans tehdidi tamamen sona ermemiştir. Bu süreçte Sultan II. Kılıçarslan, Selçuklu topraklarını güneydeki Ermeni saldırılarına karşı da koruma arayışındaydı. Bizans tehlikesini büyük oranda ortadan kaldırarak devlet sınırlarında görece bir sükûnet sağlayan Sultan II. Kılıçarslan, ileride bir saltanat mücadelesi yaşanmasının önüne geçmek amacıyla devlet topraklarını hayatta olan 11 oğlu arasında paylaşmıştır. Bu kapsamda, daha önce oğlu Argunşah'ı Niğde'ye, bir diğer oğlu Sencer Şah'ı ise Ereğli'ye tayin etmiştir (Turan, 2011, s. 272; Sevim, 2020, s. 127). Ancak II. Kılıçarslan'ın 1192 yılında vefat etmesinin ardından Niğde bölgesinin yönetimi oğlu Aslanşah'a geçmiştir. Böylece, babasının ölümünden sonra da Niğde toprakları Aslanşah'ın idaresinde kalmaya devam etmiştir. (İbn Bibi, I, 1996, s. 13, 41; Turan, 2011, s. 242; Müneccimbaşı, 2017, s. 32; Sevim, 2020, s. 131))

Sultan II. Kılıçarslan'ın vefatının ardından Selçuklu tahtına oğlu I. Gıyaseddin Keyhüsrev geçmiştir. Ancak, ilk beş yıl boyunca kardeşleri onun sultanlığını tanımamış ve aralarında sürekli bir mücadele durumu yaşanmıştır. Bu dönemde II. Kılıçarslan'ın diğer oğlu olan II. Süleyman Şah, kardeşlerine ait toprakları ele geçirerek Selçuklu Devleti'nde siyasi birliği büyük ölçüde sağlamıştır. 1196 yılında II. Rükneddin Süleymanşah, Niğde surlarını yeniden tamir ettirmiş ve bu onarımı belgeleyen bir kitabeyi de düzenletmiştir (Turan, 2011, s. 287; Kadı Ahmed, 2015, s. 13, 191, 293; Sevim, 2020, s. 134-136).

II. Rükneddin Süleymanşah'ın vefatının ardından, I. Gıyaseddin Keyhüsrev 1204 yılında yeniden Selçuklu tahtına çıkmıştır. Bu ikinci saltanat döneminde, özellikle batı yönünde önemli askerî ve siyasi başarılar elde edilmiştir. 1207 yılında Denizli ve Antalya'ya kadar olan bölgeler Selçuklu hâkimiyetine katılmıştır. Aynı zamanda, Niğde'nin güneyinde yer alan ve Selçuklu toprakları açısından tehdit oluşturan Çukurova'daki Ermeni Krallığı da Selçuklu Devleti'ne tâbi hâle getirilmiştir (Bedirhan ve Atçeken, 2019, s. 243-245; Sevim, 2020, s. 138-139).

1211 yılında Selçuklu tahtına I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in oğlu I. İzzeddin Keykavus geçmiştir. Ancak, kardeşi I. Alaeddin Keykubad ile girdiği taht mücadelesi devleti siyasi ve askerî açıdan yıpratmıştır. Bu karışıklık ortamını fırsat bilen Danişmendli soyundan Yağıbasanoğlu Zahirüddin İli, Niğde'ye giderek şehrin yönetimini ele geçirmeye çalışmış ve I. Alaeddin Keykubad'a karşı bir mücadele başlatmak üzere hazırlıklara girişmiştir. Ancak girişimleri başarısızlıkla sonuçlanınca Lülüve'deki (günümüzde Ulukışla) kaleye çekilmek zorunda kalmıştır (İbn Bibi, I, 1996, s. 139; Turan, 2011, s. 317; Kadı Ahmed, 2015, s. 13; Bedirhan ve Atçeken, 2019, s. 247). Bu gelişmeler üzerine Sultan I. İzzeddin Keykavus, Niğde ve çevresinin idaresini Danişmendlilere karşı kazandığı başarılarla öne çıkan ve büyük güven duyduğu komutanlarından Zeynüddin Beşare'ye tevdi etmiştir (Kadı Ahmed, 2015, s. 13; İbn Bibi, I, 1996, s. 16). 1214 yılına ait imar faaliyetlerine ilişkin belgelerde Zeynüddin Beşare'nin adının geçmesi, onun bu dönemde Niğde beyi olarak görev yaptığını göstermektedir. Ancak Beşare'nin 1223 yılında idam edilmesinin ardından, Niğde'nin yönetimi doğrudan merkeze, yani Selçuklu Sultanına bağlanmıştır (Turan, 2011, s. 328; Kadı Ahmed, 2015, s. 13-14; Sevim, 2020, s. 147-148).

Sultan I. Alaeddin Keykubad'ın (1220–1237) tahta geçmesiyle birlikte, Anadolu Selçuklu Devleti hem kuzeyde hem de güneyde fetihlerini sürdürmüştür. Karadeniz'de Suğdak Limanı üzerinden yürütülen ticaret faaliyetleri devam ederken, Alaiye'de (günümüzde Alanya) kurulan tersane sayesinde deniz ticareti kuzey-güney ekseninde gelişim göstermiştir (Turan, 2011, s. 352 vd.; Bedirhan ve Atçeken, 2019, s. 256, 261; Sevim, 2020, s. 149). I. Alaeddin Keykubad dönemi, Anadolu Selçuklu Devleti'nin siyasi, askerî ve ekonomik açıdan en parlak devri olarak kabul edilmekte olup bu yükselişten Niğde şehri de doğrudan etkilenmiştir. Söz konusu dönemde Niğde'de önemli imar faaliyetleri gerçekleştirilmiş; şehir, bir Türk-İslâm kültür ve ilim merkezi kimliği kazanmaya başlamıştır. Bu bağlamda, 1223 yılında inşa edilen Alaeddin Camii, yalnızca Anadolu Selçuklu mimarisinin önde gelen eserlerinden biri olmakla kalmamış, aynı zamanda Niğde'nin İslamlaşma sürecinin de önemli bir simgesi hâline gelmiştir. Şehir, bu dönemde ilmî ve kültürel hayat bakımından da gelişmiş, bölgenin dikkat çeken merkezlerinden biri olmuştur.

1230'da yaşanan Yassıçemen savaşıyla birlikte Alaeddin Keykubad Niğde ve çevresini, Harezm beylerinden Biletoğa'ya (Yılanboga) 1232'de ikta olarak vermiştir (İbn Bibi, I, 1996, s. 434; Turan, 2011, s. 399; Kadı Ahmed, 2015, s. 14; Müneccimbaşı, 2017, s. 67, 69; Bedirhan ve Atçeken, 2019, s. 274-275; Sevim, 2020, s. 150-151).

1243 yılında gerçekleşen Köseadağ Savaşı'nın ardından, Anadolu'nun tamamı gibi Niğde şehri de önce Moğol, ardından İlhanlı hâkimiyetine girmiştir (Bedirhan ve Atçeken, 2019, s. 286; Sevim, 2020, s. 153-154). Ancak bu süreçten önce Selçuklu yönetimine tâbi olan Niğde'nin yerel idarecileri, 1257 yılından itibaren Sultan IV. Kılıçarslan'ın hâkimiyetini tanımayı tercih etmişlerdir. Bu gelişme, dönemin ortak hükümdarlarından biri olan II. İzzeddin Keykavus'u rahatsız etmiştir. Bunun üzerine II. İzzeddin Keykavus, IV. Kılıçarslan'a bağlılık bildiren Niğde idarecilerini görevlerinden azletmiş ve cezalandırmıştır.

1262 yılından itibaren Moğol hâkimiyetinin etkisiyle Niğde şehri büyük ölçüde talan edilmiş ve ciddi bir tahribata uğramıştır. Bu dönemde Anadolu Selçuklu Devleti'nin fiilî yönetimi, Moğolların desteğiyle iktidarı ele geçiren Muîneddin Pervâne'nin eline geçmiştir.

(Kadı Ahmed, 2015, s. 14). Muîneddin Pervâne, Niğde'yi Hatiroğlu Şerafeddin'e iktâ olarak tahsis etmiştir. Hatiroğlu ailesinin idaresi yaklaşık 14–15 yıl boyunca şehirde etkinliğini sürdürmüştür (Togan, 1981, s. 235; Turan, 2011, s. 543; Kadı Ahmed, 2015, s. 14-15; Müneccimbaşı, 2017, s. 100-101).

Moğollara tâbi bir konumda bulunan Selçuklu Devleti'nde ortaya çıkan otorite boşluğundan yararlanan Hatiroğlu Şerafeddin, Memlûk Sultanı Baybars'ın desteğini alarak Moğol idaresine karşı bir isyan hareketi başlatmıştır. Bu süreçte Niğde, Moğollara karşı yürütülen direnişin önemli merkezlerinden biri hâline gelmiştir. Ancak Hatiroğlu Şerafeddin'in Moğollar tarafından yakalanarak idam edilmesinin ardından şehir bir süre yöneticisiz kalmıştır (İbn Bibi, II, 1996, s. 179-185; Turan, 2011, s. 547; Kadı Ahmed, 2015, s. 15; Müneccimbaşı, 2017, s. 101-102; Aksarayî, 2023, s. 56, 77-85).

1279 yılında Karamanoğlu Mehmed Bey tarafından Selçuklu Sultanı ilan edilen II. İzzeddin Keykavus, Niğde şehrini oğlu Alâeddin'in idaresine bırakmıştır. Gazan Han'ın 1295 yılında gerçekleştirdiği Suriye seferi sırasında, Anadolu'daki karışıklıkları önlemek amacıyla emirlerinden Sutay Noyan'ı Niğde'ye göndermiştir (Togan, 1981, s. 238-239). Bu tarihten sonra Niğde'de Selçuklu beyleri adına herhangi bir idarî otoriteden söz edilmemektedir. Bununla birlikte, Selçuklu dönemiyle birlikte başlayan şehrin Türkleşme ve İslamlaşma süreci bu dönemde tamamlanma aşamasına gelmiştir.

4. Türkmen İskanı ve Niğde'deki Demografik Değişim

1071 Malazgirt Zaferi'nin ardından Selçuklu fetihlerinin hız kazanmasıyla birlikte, Orta Anadolu'ya, özellikle de Niğde bölgesine yoğun bir Türkmen göçü gerçekleşmiştir. Selçuklu yönetimi, bölgenin Türkleşmesini sağlamak amacıyla stratejik bir iskân politikası izlemiş; çeşitli Türkmen boylarını bölgeye yerleştirerek Türk nüfusunu bilinçli biçimde artırmayı hedeflemiştir. Bununla birlikte, kimi yerleşimler Türkmen boylarının kendi inisiyatifleriyle de gerçekleşmiştir. Özellikle Kayı, Avşar ve Bayındır gibi Oğuz boylarının Niğde ve çevresine iskân edilmesi, bölgenin etnik yapısının dönüşümünde ve Türkleşme sürecinde önemli bir rol oynamıştır (Bedirhan ve Atçeken, 2019, s. 289-290).

Selçuklu hâkimiyeti öncesinde Niğde ve çevresi, farklı kültürlerin ve toplulukların etkisi altında kalmış, bu durum bölgenin nüfus yapısını çok katmanlı ve karmaşık bir hâle getirmiştir. Antik Çağ'da özellikle Göllüdağ ve Köşkhöyük gibi arkeolojik alanlar, Niğde ve çevresinin erken dönemlerden itibaren yoğun yerleşim gördüğünü ortaya koyması açısından önem taşımaktadır. Bu dönemdeki yerleşimler genellikle sulak alanlara yakın, tarım ve hayvancılıkla geçinen topluluklar tarafından kurulmuştur. Niğde'nin Kapadokya Bölgesi içerisinde yer alması, bölgenin tarih boyunca çok kültürlü bir yapıya sahip olmasına zemin hazırlamıştır (Oflaz, 2007, 92-95).

Roma ve Bizans İmparatorlukları dönemlerinde ise bölgenin etnik yapısında önemli değişimler meydana gelmiştir. Roma döneminde Tyana (günümüzde Kemerhisar) bölgesi, önemli bir Hristiyanlık merkezi konumundaydı. Bu süreçte bölgede askerî kolonilerin kurulması ve yol ağlarının inşa edilmesiyle birlikte nüfus artışı yaşanmış, aynı zamanda şehirleşme hız kazanmıştır. Kurulan koloniler, yalnızca idari ve askerî amaçlara hizmet etmekle kalmamış; yerli halk ile Roma yurttaşlarının kaynaşmasını sağlamak gibi sosyal hedefleri de içermiştir (Şahin, 2007, s. 64-67).

Bizans İmparatorluğu döneminde Niğde, devletin doğu sınırında stratejik bir konumda bulunmaktaydı. Bu vaziyet, yerleşimin hem askeri hem de dini açılarından mühim bir merkez haline gelmesine neden olmuştur. Söz konusu devirde bölge nüfusunun ekseriyeti Hristiyan Anadolu Rumlarından müteşekkildi. Hristiyan ahaliye ilaveten, Ermeni nüfusunun da azımsanamayacak bir yoğunlukta olduğu görülmektedir. Bu durum, Selçuklu öncesi

Niğde'sinin etnik açıdan dikkate değer ölçüde kozmopolit bir yapı sergilediğini ortaya koymaktadır. Bu tür demografik çeşitlilikler genellikle uzun ve katmanlı tarihi süreçlerin bir neticesi olarak zuhur etmektedir. Bölgenin kadim Anadolu halklarının yanı sıra Helenistik, Roma ve Bizans devirlerinde vuku bulan farklı Latin, Ermeni ve sair etnik gruplara yönelik göç hareketleri bu tabloyu şekillendirmiştir. Hristiyanlığın resmi din statüsü kazanmasıyla birlikte şehirde inşa edilen kilise ve manastırlar, dini yapının tahkim edilmesinin yanı sıra farklı etnik grupların bölgede olmasına da zemin hazırlamıştır.

Anadolu'ya yönelik Türk fetihlerinin başlamasıyla eş zamanlı olarak Türkmenler de muayyen bölgelere iskân edilmeye başlanmıştır. Niğde ve mücavir sahalar, Selçukluların bölgeye intikaliyle birlikte gelen Türkmen boylarının yerleşimine tanıklık etmiştir. Selçuklu idaresi, Türkmen iskanını teşvik etmek maksadıyla çeşitli kolaylıklar tesis etmiştir. Bu bağlamda, söz konusu topluluklara toprak tahsis edilmiş ve yerleşmelerine uygun zemin hazırlanmıştır. Bu suretle, bölgedeki Türkmenlerin Niğde ve çevresine yerleşimi, yalnızca demografik bir transformasyona yol açmamış, aynı zamanda Türk kültürünün ve geleneklerinin bölgeye nüfuz etmesine olanak sunmuştur. Mimari ve kültürel alandaki değişimlerle birlikte İslamlaşma sürecinin ikmalî hedeflenmiştir.

5. İslamlaşma Süreci ve Selçuklu Dini Kurumları

İslamiyet'in nüfuz ettiği coğrafyalarda kentler, dinin öğretildiği, yaşandığı ve neşredildiği merkeziyetler teşkil etmiştir. Bir şehrin İslamlaşma süreci, yalnızca oraya gelen nüfusun İslam dinini benimsemesiyle sınırlı kalmayıp, mimariden sosyal hayata değin İslami değerlerin içselleştirilmesiyle vuku bulmaktadır. Bu süreçte camiler, medreseler, tekke ve zaviyeler gibi dini müesseseler, şehirlerin İslami kimlik kazanmasında belirleyici bir fonksiyon icra etmiştir. Bir şehrin İslamlaşması genellikle bir fetihle başlamış olmakta ve akabinde sistematik bir dini, sosyal ve kültürel dönüşümle devamlılık arz etmektedir.

756

1071 Malazgirt Zaferi ile birlikte Anadolu'nun Türkleşme süreci ivme kazanmıştır. Ahlat merkezli olarak Anadolu fetihlerine başlayan Büyük Selçuklular, müteakip dönemde Anadolu Selçuklularının orta ve batı kesimlere doğru ilerlemesiyle bu süreci farklı bir boyuta taşımışlardır. Selçuklular, fethettikleri bölgelerde yalnızca askeri ve siyasi hakimiyet tesis etmekle kalmamış, aynı zamanda İslam dinini ve kültürünü neşretmek amacıyla çeşitli müesseseler inşa etmişlerdir. Niğde'de inşa edilen camiler, medreseler ve zaviyeler bu sürecin müşahhas göstergelerindendir. Niğde'nin İslamlaşması, Büyük Selçuklu Devletinin Anadolu'ya açılmasıyla birlikte başlamıştır. Anadolu'nun fethinde öncü rol üstlenen Türkmen boyları, beraberlerinde Türk kimliğiyle birlikte İslam'ı da bu topraklara taşımışlardır. 1071 yılından sonra Danişmendli emirleri bölgeye akınlar düzenlemiş ve Niğde ve çevresinde ilk Müslüman yerleşimleri vücut bulmuştur. Bu dönemden itibaren Niğde ve çevresine gelen göçebe Türkmen grupları, İslam dininin yerleşik/yerli halk arasında etkileşiminin artmasına katkı sağlamıştır. Anadolu Selçuklu Devletinin bölgeyi tam anlamıyla kontrol altına almasıyla birlikte Niğde'de İslami kurumsallaşma süreci hızlanmıştır.

a. Cami ve Mescitler

Fethedilen şehirlerde inşa edilen ilk yapıların başında genellikle camiler gelmektedir. Cami, salt bir ibadethane olmanın ötesinde, bir şehrin İslami karakterinin mücessem bir sembolüdür. Selçuklular devrinde Niğde'de inşa edilen çok sayıda cami ve mescit, İslam dininin ibadet merkezi olmasının yanı sıra Müslüman toplulukların bir araya geldiği ve dini malumatın paylaşıldığı mahaller teşkil etmiştir. Bu yapılar, İslam inancının bölgede yaygınlaşmasına ve Müslüman kimliğin teşekkülüne önemli katkılar sunmuştur (Önkal ve Bozkurt, 1993, s. 46-56).

Niğde kalesi dahilinde konumlanan Alaeddin Camii, Selçukluların mümtaz ulu camilerinden biridir. Girişindeki kitabeye göre cami, I. Alaeddin Keykubad'ın hükümranlılığı

esnasında, 1223 yılında Niğde Sancakbeyi Zeynüddin Beşare tarafından inşa ettirilmiştir. Büyük Selçuklu mimarisinin izlerini taşıyan bu plan şemasında, Anadolu Türk mimarisinin gelişim evrelerine dair emarelere rastlanılmaktadır (Aslanapa, 1990, s. 167-169; Özkarcı, 2007, s. 95-98; Turan, 2011, s. 363; Sevim ve Merçil, 2023, s. 645).

Selçuklular dönemi haricinde inşa edilen camiler de mevcuttur. Bu yapılar da Selçukluların ardından yerli halkın İslamiyet'i serbestçe yaşayabilmesine olanak sağlamıştır. Camilerin etrafında teşekkül eden mahalle yapıları da Müslüman kimliğin oluşumuna destek vermiştir. Mahalle camileri, bölge sakinlerini İslam ahlakı çerçevesinde bütünleştirici bir rol üstlenmiştir.

b. Medreseler

Medreseler, kentlerde İslami ilimlerin tedris edildiği ve alimlerin yetiştiği müesseselerdir. Büyük Selçuklu Devleti zamanında tesis edilen Nizamiye medreseleri, İslami eğitimin yaygınlaştırılması hususunda mühim bir rol üstlenmiştir. Müteakiben Anadolu'nun muhtelif bölgelerinde de benzer gayelerle çok sayıda medrese inşa edilmiştir. Bu gelenek, Büyük Selçuklulardan sonraki devletlerin temel kurumları arasında yerini almıştır. Niğde'de kurulan medreseler, bölgeden yetişen alimlerin sayısını artırmış ve İslam kültürünün kadim birikiminin bölgeye intikal etmesine olanak sağlamıştır. Medreseler, yalnızca din adamı yetiştirmekle kalmayıp; halk ile ilmi otorite arasında bir köprü vazifesi görerek İslam inançlarının halk nezdinde benimsenmesine zemin hazırlamıştır (Bozkurt, 2003, s. 323-327).

c. Vakıflar

Toplum ve kültür hayatında dini ve sosyal hizmetlerin sürekliliğini temin etmek amacıyla tesis edilen vakıflar, hayır müesseseleridir. Vakıflar vasıtasıyla cami, medrese, han, hamam ve kamu yararına haiz yapıların işletilmesi ve bakımı tekeffül edilmiştir. Bu durum, İslam kültürünün maddi ve manevi altyapısının tahkim edilmesine mühim katkılar sunmuştur. Selçuklular devrinde kurulan dini müesseselerin önemli bir kısmı vakıflar aracılığıyla desteklenmiştir. Vakıf sistemleri sayesinde cami ve medreselerin masrafları karşılanmış ve bu kurumlar, halka mütemadiyen hizmet sunabilen yapılar haline gelmiştir. Ayrıca vakıf vesikalarında yer alan ifadeler, İslam'ın toplumdaki konumunun yalnızca dini bir mahiyet arz etmediğini, aynı zamanda ekonomik ve sosyal bir unsur olduğunu da teyit etmektedir (Yediyıldız, 2012, s. 479-486).

Bütün bu yapılar, bir şehrin İslamlaşma sürecinde hem fiziksel hem de kültürel dönüşümünde merkezi bir rol oynamıştır. Cami, medrese, tekke ve vakıf gibi yapılar, şehirlerin İslami kimlik iktisap etmesini sağlamış ve sosyal hayatı şekillendirmiştir. Günümüzde dahi tarihi İslam şehirlerinin dokusu, bu müesseselerin mirası üzerine inşa edilmiştir.

6. Kültürel Dönüşüm ve Selçuklu Mirası

Niğde'nin Türk-İslam kimliği kazanması, Anadolu fetihlerinin başlamasıyla düzenli hale gelmiştir. Bu süreçte evvela Danişmendliler, akabinde Anadolu Selçukluları Niğde'nin ilk Türk-İslam eserlerini inşa ederek, bölgenin mühim bir kültür ve ticaret merkezi haline gelmesine katkıda bulunmuşlardır. Selçuklular devrinde Niğde'de bir Türk-İslam sentezi teşekkül etmiş, sosyal yaşamda Türk dili, İslam hukuku ve gelenekleri etkinliğini artırmaya başlamıştır. Bu sayede Niğde, kayda değer bir kültür ve ticaret merkezi haline gelmiştir. Karahanlı ve Gazneli tesirlerini haiz ilim adamları ve sufiler, Selçuklular vasıtasıyla Niğde'ye ulaşmış ve bu bölgenin İslamlaşmasına katkı sunmuşlardır.

Türklerin Anadolu'ya yerleşimi, beraberinde yalnızca nüfus hareketlerini değil, aynı zamanda köklü bir kültürel dönüşüm sürecini de getirmiştir. Bu süreçte Türklerin Orta Asya'da taşıdığı geleneksel unsurlar ile İslam dininin inanç, ahlak ve yaşam biçimi bir araya gelerek bir

Türk-İslam sentezinin vuku bulması kolaylaşmıştır. Bu sentez, Anadolu'nun birçok bölgesinde olduğu gibi Niğde özelinde de belirgin izler bırakmıştır. Türk göçebe kültürünün İslami kurumlarla bütünleştiği bu sentez, halk yaşamından mimariye, sanattan sosyal yapılara kadar pek çok sahada tesirini göstermiştir.

Niğde'nin İslamlaşması, yalnızca bir fetih ve iskân sürecinden ibaret olmayıp, uzun soluklu bir kültürel dönüşüm sürecidir. Şehrin İslamlaşmasının kuşkusuz sosyal dinamikleri de mevcuttur.

Bunlardan bazıları ise şunlardır;

- Konar-göçer yaşayan Türkmenlerin yerleşik hayata geçişiyle Müslüman nüfusu artmıştır,

- Bölgedeki yerli halk varlıklarını sürdürmeye devam edince, yeni gelen Türkmen halk ile entegrasyon yaşanarak yeni bir sosyal sınıf meydana gelmiştir,

- Vakıflar kontrolü altında camiler, hanlar, hamamlar ve kervansaraylar inşa edilerek İslami yaşam tarzı desteklenmeye başlanmıştır.

- Tüm bu dini-mimari ve sosyal hareketler bölgede İslami karakterin kalıcı olmasını sağlamıştır.

Selçuklulardan sonra 13. Yüzyıldaki Moğol istilası ve Anadolu Selçuklu devletinin zayıflamasıyla Niğde, Karamanoğullarının hakimiyetine girmiştir. Selçukluların kurduğu Türk-İslam kimliği bölgede kalıcı olmuştur ve Osmanlı Devleti dönemine kadar sürmüştür.

7. SONUÇ

Niğde'nin Türkleşme ve İslamlaşma süreci, Malazgirt Savaşı'nın ardından Anadolu'ya yönelen Türkmen göçleriyle başlamış ve özellikle Selçuklu hâkimiyetiyle derinlik kazanmıştır. Bu süreç, yalnızca demografik bir değişim değil, aynı zamanda toplumsal, kültürel ve dini bir dönüşümün ifadesidir. Büyük Selçuklu Devleti'nin Anadolu'da uyguladığı iskân politikaları, fethedilen bölgelerin kalıcı olarak Türk-İslam kimliğine bürünmesinde belirleyici olmuş; Türkiye Selçuklu Devleti döneminde ise Niğde, stratejik, idari ve kültürel açıdan önemli bir merkez hâline gelmiştir. Selçuklular, Niğde'de önce askeri üstünlük kurmuş, ardından sistemli iskân ve İslamlaştırma faaliyetleriyle bölgeyi dönüştürmüştür. Bu bağlamda, iktâ sistemiyle toprakların Türkmen beylerine tahsisi hem bölgenin savunulmasını hem de göçebe nüfusun yerleşik düzene geçirilmesini sağlamıştır. Ayrıca bu uygulama, Türkmen unsurların devlete bağlılıklarını pekiştirerek siyasal istikrarı da desteklemiştir. Selçuklular, sadece siyasi bir hâkimiyet kurmakla kalmamış; inşa ettikleri cami, medrese, zaviye, han ve hamamlarla İslamî şehir hayatının altyapısını da oluşturmuştur. Bugün hâlâ ayakta duran Alaeddin Camii, Ak Medrese, Hüdavend Hatun Türbesi gibi eserler, bu dönemin kültürel ve dini izlerini taşımaktadır. Niğde'nin Türkleşme süreci aynı zamanda dil, gelenek ve mimari açıdan da etkileyici bir dönüşümü beraberinde getirmiştir. Bu kültürel değişim, sadece yönetici sınıflarda değil, halkın geniş kesimlerinde de etkili olmuştur.

Selçukluların bölgedeki etkinliği, aynı zamanda Niğde'nin Anadolu'nun iç bölgelerinde güvenli ve istikrarlı bir merkez hâline gelmesini sağlamıştır. Özellikle II. Kılıç Arslan döneminde Niğde'nin bir idari merkez olarak önemi artmış, şehir surları yenilenmiş, ticaret yolları korunmuş ve medrese sistemiyle eğitim kurumsallaştırılmıştır. Bu gelişmeler, bölgenin sadece Türk ve Müslüman nüfusla değil, İslam medeniyetinin müesseseleriyle de yoğrulmasını beraberinde getirmiştir.

Sonuç olarak, Niğde'nin Türkleşme ve İslamlaşma süreci, salt askeri bir fetih hareketinden ibaret değil, uzun soluklu, planlı ve çok yönlü bir dönüşüm sürecidir. Selçuklular

bu sürecin hem başlatıcısı hem de taşıyıcısı olmuş, Niğde'yi yalnızca bir Anadolu şehri değil, Türk-İslam medeniyetinin önemli bir temsilcisi hâline getirmiştir. Bugün Niğde'nin kültürel mirasında bu tarihî sürecin izleri açıkça gözlemlenmektedir.

8. KAYNAKLAR

- Açıkgöz, F. Demir, F. Eryaman, M. Tekiş, M. (2009). *Niğde Kültür Envanteri*, Niğde: Niğde Valiliği Yayını.
- Ahmed, N. K. (2015). *El-Veledü's-Şefik ve'l-Hâfidü'l-Hâlık'ı (Anadolu Selçuklularına Dair Bir Kaynak)*, I-II., Çev. Ali Ertuğrul. Ankara: TTK.
- Aksarayî, K. M. (2023). *Müsâmeretü'l-Ahbâr*. Çev. Mürsel Öztürk. Ankara: TTK.
- Apak, A. (2009). “Emeviler döneminde Anadolu’da Arap-Bizans mücadelesi”. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 18, S. 2, ss. 95-122
- Aslanapa, O. (1990). *Türk Sanatı Başlangıcından Beylikler Devrinin Sonuna Kadar*. I-II. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Bedirhan, Y.-Atçeken, Z. (2019). *Malazgirt'ten Vatana Anadolu Selçuklu Devleti Tarihi*. Konya: Eğitim Yayınevi.
- Bozkurt, N. (2003). Cami. *TDVİA*. C. VII. İstanbul.
- Bulut, E. (2018). Eskiçağ'da Kappadokia Bölgesi'nin Tarihi Coğrafyası. Basılmamış Doktora Tezi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*. Konya.
- Cassabone, O. (2007). Akhamenid İmparatorluğu Büyük Kral ve Persler. *Arkeoatlas Dergisi*. S. 6. ss. 20-34.
- Çoban, H. (2015). Kapadokya'da Kimmerler. *Cappadocia Journal of History and Social Science*, S. 4. ss. 121-131.
- Demirkent, I. (1992). Bizans, *TDVİA*. C. VI. İstanbul.
- Demirkent, I. (2020) (a). *Türkiye Selçuklu Hükümdarı Sultan I. Kılıçarslan*. Ankara: TTK.
- Doğanay, O.-İşler, B. (2019). Geç Antikçağdan Günümüze Tyana (Kemerhisar). *Akdeniz Sanat Dergisi*. S. 13. ss. 639-648.
- Grousset, R. (2006). *Başlangıcından 1071'e Ermenilerin Tarihi*. Çev. Soi Dolanoğlu. İstanbul: Aras Yayıncılık.
- İbn Bibi. (1996). *El-evamirü'l-Alaiye fî umuri'l-Alaiye (Selçuk Name)*. I-II. Çev. Mürsel Öztürk. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Kazvinî, H. M. (1985). *Nüzhetü'l-Kulûb*, Leiden.
- Kınal, F. (1991). *Eski Anadolu Tarihi*. Ankara: TTK.
- Komnena, A. (2021). *Alexiad Malazgirt'in Sonrası*. Çev. Bilge Umar. İstanbul: İnkılap Yayınları.
- Kurt, M. (2017). *Eski Çağda Karaman*, Murat Kitabevi, Ankara.
- Mansel, A. M. (2014). Ege ve Yunan Tarihi. Ankara: TTK.
- Müneccimbaşı, A. L. (2017). *Câmiü'd-Düvel Selçuklular Tarihi / Anadolu Selçukluları ve Beylikleri*. II. İstanbul: Kabalcı Yayıncılık.
- Oflaz, M. (2007). Niğde. *TDVİA*. C. XXXIII. İstanbul.

Öcal, (2010)

Özkarcı, M. (2007). Niğde/Mimari. *TDVİA*. C. XXXIII. İstanbul.

Ramsay. W. M. (1960). *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası*. Çev. Mihri Pektaş. İstanbul: MEB Basımevi.

Sevim, A. (2006). *Azîmî Tarihi Selçuklular Dönemiyle İlgili Bölümler (H. 430-538=1038/39-1143/44)*. Ankara: TTK.

_____ (2020). *Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi*, Ankara: TTK.

Sevim, A.-Merçil, E. (2023). *Selçuklu Devletleri Tarihi Siyaset-Teşkilat ve Kültür*. Ankara: TTK.

Sevin, V. (2003). *Anadolu Arkeolojisi*. İstanbul: Der Yayınları.

Şahin, İ. (2007). Nevşehir. *TDVİA*. C. XXXIII. İstanbul.

Tekin, O. (2012). *Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Togan, Z.V. (1981). *Umumi Türk Tarihine Giriş*, İstanbul: Enderun Kitapevi.

Turan, O. (2011). *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul: Ötüken Yayınevi.

Üçok, B. (1968). *İslam Tarihi- Emevîler-Abbâsîler*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, LXXXI/L, Sevinç Matbaası.

Yediyıldız, B. (2012). *Vakıf*. *TDVİA*. C. XLII. İstanbul.

Yıldız. H. D. (1988). *Abbâsîler*. *TDVİA*. C. I. İstanbul.